

Vi lever i den bästa av alla möjliga världar

NIKLAS BENGTTSSON

Det har kommit en ny bok till försvar av den privata äganderätten och marknadsekonomin, denna gång författad av Andreas Bergh och Ola Skogäng. Försvaret vänder sig mot den på kultursidorna vanligt framförda idén att dessa institutioner premierar egoism och roffarmentalitet. Det är en kulturdebatt som har stått och stampat ganska länge och känslan är väl att kritikerna och nationalekonomerna inte riktigt talar samma språk. Därför är det lovvärt att Bergh och Skogäng prövar ett nytt format denna gång: *Hjälpas åt!* är nämligen en seriebok. Andreas Bergh är själv berättelsens protagonist.

Serien inleds med att en man och en kvinna träffas på en dejt på ett kafé. Mannens mobilsladd har gått sönder och han utbrister frustrerat att mobilföretagen medvetet försämrar produkterna så att kunderna måste köpa nya hela tiden. Han förkunnar att detta är symptomatiskt för marknadens logik, som ju premierar cyniska företagsägare och som leder till ett slösaktigt, ojämligt och miljösådligt konsumtionssamhälle. Kvinnan protesterar mot mannens ogina beskrivning. Hennes föräldrar är företagare – de skapar arbetstillfällen och skatteintäkter och förtjänar större uppskattning. Båda har problem att formulera sina åsikter på ett informerat och belevat sätt och stämningen sjunker.

Dejten borde därmed urarta om det inte vore för att Andreas Bergh råkat höra samtalet från bordet bredvid. Han presenterar sig som välfärdsforskare och nationalekonom och ber att få dela med sig av sina insikter (eller ber och ber, han griper tag i en stol, sätter sig och börjar

prata). Snart lotsar han paret runt stan och berättar hur marknadsekonomin fungerar. Tvärt emot vad man skulle kunna tro, förklarar han, är marknadsekonomin ett system som uppmuntrar människor som är bra på olika saker att hjälpas åt. Paret – och läsaren – bjuds därmed på en illustrerad resa genom ämnen som tillväxt, specialisering, invandring, teknologisk utveckling, varumärkesbyggande – och mycket mer. Berghs verklighetsbeskrivning köps till slut av både mannen och kvinnan, som i kölvattnet av denna *crash course* i nationalekonomi fattar tycke för varandra igen.

Det är gulligt och lustfyllt och till skillnad från andra vuxenserier finns ingen spänning mellan det grafiska och det sagda. Det rör sig med andra ord inte om någon självutplånande seriekonst där det positiva, upplyftande budskapet i pratbubblan motsägs av seriefigurens plågade ansiktsuttryck. I *Hjälpas åt!* förstärker bilderna alla verbala poänger, precis som i barnböcker och barnserier. Detta anslag är såklart mycket medvetet och vid en första anblick misstänkte jag att det hela var en sorts trollning, att Timbro bestämt sig för att publicera en höger-Bamse bara för att reta upp vissa vänsterdebattörer.

Just parallellen till Bamse har inte gått författarna förbi, men *Hjälpas åt!* är mer än en pastisch. Berghs ärende backas upp av en rad insikter och resultat i nationalekonomi och budskapet får förvånansvärt stor draghjälp av Skogängs formidabla illustrationer. Överlag är det riktigt bra och underhållande. Möjligen demonstrerar boken också varför nationalekonomi vanligtvis förmedlas på annat sätt än i serieform (mer om det nedan), men formatet bör tilltala nyfikna samhällsintresserade läsare som ännu inte är helt ideologiskt låsta vid någon position.

I de bästa delarna växeldras narrativet framåt av bilder och text i skön fören-

RECENSION

Andreas Bergh och Ola Skogäng: *Hjälpas åt! Om marknader och människor*, Timbro, 2021, 108 sidor, ISBN 978-9-177-03226-7.

Niklas Bengtsson är universitetslektor och docent vid Nationalekonomiska institutionen, Uppsala universitet.

ing. Bergh styr omedelbart upp diskussionen om mobilernas livslängd genom att leda in tankarna på marginalistiska resonemang och alternativkostnader. Mobiler kan nog tekniskt sett byggas för att hålla ett halvår eller i femton år, resonerar Bergh, men vad är en lagom livslängd? Jag har ingen aning, avslutar han, och hans seriefigur ser betänksam ut, men läsaren möts av en snygg illustration på mobiltelefonernas utveckling från tegelstenar till dagens smartphones. Utvecklingen har gått oerhört fort, inser man, och trots att Bergh inte uttryckligen säger det tvingas läsaren dra slutsatsen att en marknadsreglering som krävt 15-åriga batterigarantier hade inneburit ett slöseri med resurser – konsumenter hade ju bytt mobiler ändå.

Aktörerna i boken, även ”statisterna”, är tecknade med ett smart öga för sociala roller. Det två adepterna har formen av den bittra vänsterkillen och den strama moderattjejen. Dessa karaktärers tankar och funderingar får utgöra den politiska förförståelsen, som Bergh så sakteliga smular sönder. Jag tror ambitionen är att de två adepterna ska representera verklighetens folk – inte kultursidorna eller några uppburna tänkare. Båda karaktärerna andas svensk medelklass, men intressant nog har de politiska könsrollerna kastats om något. Kvinnan är höger och mannen vänster. Jag vet inte hur en statistiskt representativ illustration hade sett ut, men jag föreställer mig att det inte varit estetiskt tilltalande om Bergh och en äldre manlig företagare från Täby gafflat ned en ung tjej från orten.

För hur det än är med den saken är detta inte en jämn kamp. Moderattjejen får visserligen ett par tillrättavisningar, men Bergh är en känd kapitalistförsvarare och förlaget heter Timbro. Grundbudskapet är att väldefinierade privata äganderätter och en tillräckligt friktionsfri möjlighet till handel (läs: färre regleringar) är nödvändiga ingredienser

i en fungerande välfärdsstat – och upprätthållandet av dessa institutioner odlar dessutom social tillit och altruism. Exemplet på hur marknaden löst problem som svenskar tror att bara staten kan lösa är många. Först och främst är det vänstersnubbens dystopiska världsbild som blir tillplattad.

Förutom illustrationerna innebär seriegreppet att argumenten kan mejslas fram i dialogform. Bergh som bokstavlig ciceron leder tankarna till klassisk litteratur. I Platons dialoger vänder Sokrates upp och ned på föreställningarna hos andra sysslolösa aristokrater enligt en metod som idéhistoriker kallar *majevtik* (”barnmorskekonst”). Idén är att kunskap är inneboende hos alla människor och kan lockas fram (”födas”), med små enkla ledande frågor: ”Du har en poäng, men har du tänkt på att...?”/”Helt rätt, och då har du kanske också sett att...?” osv. I *Hjälpas åt!* har Bergh en liknande roll och metoden tillåter honom att dra hem några enkla poänger på volley i bokens inledning. Vänsterkillen är sur på pengafixeringen; Bergh påpekar att det är smidigare att handla med pengar än att idka byteshandel. Vänsterkillen är sorgsen över att folk bara tänker på sig själva i en marknadsekonomi; Bergh pekar på att folk tänker på sig själva i alla ekonomiska system. Vänsterkillen har en böjelse för planekonomi; Bergh förklarar att fri konkurrens leder till prispress och innovationer som ju är konsumenterna till gagn. Gång på gång tvingas vänsterkillen backa – inte ens koldioxidutsläppen är ett entydigt kapitalistiskt problem. Hade Berghs poänger levererats i oillustrerad prosa hade jag kanske anklagat honom för att ta spjörn mot ganska valpiga och uttömda ståndpunkter. Men dialogformen förskjuter åsiktens ägandeskap: det är vänsterkillen och moderattjejen, inte Andreas Bergh, som formulerar de stundtals banala invändningarna mot marknadsekonomien.

Akademiska texter kräver vanligen hög exakthet i vad som egentligen sägs och vem som egentligen säger det. Serieformatet ger Bergh viss befrielse från detta och det passar budskapet väl. Det är rätt uppenbart att Bergh med boken vill adressera mer spontana och ofilttrade åsikter om kapitalismen, snarare än något avancerat feministiskt eller marxistiskt tankebygge. Vid ett tillfälle dyker Kajsa Ekis Ekman upp (tror jag) och stipulerar att kapitalism handlar om utsugning. Verklighetens folk – vänsterkillen och moderattjejen – har ingen aning om vem hon är och snart har hon sprungit iväg, till synes ointresserad av mer än att leverera just denna oneliner. Berghs karaktär rycker på axlarna och konstaterar att det centrala i kapitalismen är privat äganderätt, inget annat.

Att Bergh betraktar kapitalism som en uppsättning institutionella egenskaper, snarare än en normativ plattityd, innebär att den kan mätas och dess effekter kan testas. Allt eftersom boken fortskrider blir också budskapen mer empiriska. Det viktigaste av dessa är forskningsrönet att länder med starkt skydd för privat äganderätt också är länder med höga värden av mellanmännisklig tillit och altruism. Dessa länder är inte bara rikare utan också jämlikare och har en lägre andel relativt fattiga. För att helt ro hem dessa poänger räcker emellertid inte Sokratisansk majevtik, så Bergh och Skogäng får ta till en mer modern argumentationsform: det bivariata spridningsdiagrammet. I detta segment blir serieformatet ganska överflödigt. Sambandet mellan marknadsekonomi och olika index illustreras genom att Andreas Berghs seriefigur helt enkelt ritas in framför själva grafen.

Bergh går inte in på orsak och verkan, men frågan om kausalitet är å andra sidan inte heller särskilt framträdande i slutsatserna. ”Marknadsekonomi uppstår spontant”, säger Bergh från sin talarstol (han står bokstavligen i en ta-

larstol), ”för att den är ett praktiskt och effektivt sätt för människor att hjälpas åt” (s 93). Jag tror alla som inte vill tänka fel med flit köper att det ligger något i detta. Hade vänsterkillen gått på tillräckligt många folkuniversitet hade han såklart pressat Bergh med några brännande frågor: är marknaderna för surrogatmoderskap, sex, cannabis, organ och enskilda adoptioner också spontana sätt för människor som är bra på olika saker att ”hjälpas åt”? Borde dessa marknader i så fall avregleras i länder där den privata kontraktsrätten är skyddad? Inte för att jag tror att Bergh skulle ha svårt att hantera en sådan fråga. Tvärtom hade det varit intressant att ta del av vilka globala värdekedjor Bergh föreställer sig i en värld där alla människor åtnjuter samma institutionella ägarskydd som i västvärlden. Bergh förklarar att tillväxt inte är ett självändamål, men är påtagligt visionslös kring exakt *vad* en global, rättssäker marknadsekonomi enligt Berghs eget recept kommer producera. Han verkar rycka på axlarna om vi använder produktivitetsvinster till att arbeta mindre, skicka människor till mars eller bära varandras barn. Så länge vi interagerar med varandra frivilligt och utan tvång – och med tydliga äganderätter! – kommer marknaden göra det ”göttigare” (s 93) att leva.

Hade denna liberala ståndpunkt varit fullständigt konsekvent levererad hade jag inte haft några argumentationsmässiga invändningar. Men Bergh får vid ett tillfälle frågan om det då inte finns några problem med fria ekonomier. Svaret kommer snabbt: jo då, tillgången på snabba kalorier. Bergh avser den fetmaepidemi som drabbat särskilt USA (det illustrerade paret som äter hamburgare i detta segment ser dock inte särskilt överviktiga ut). Det är dock inte uppenbart hur detta exempel passar in i det Coaseianska äganderättsramverk Bergh i övrigt tycks utgå från. Att McDonalds och hungriga amerikaner hjälps åt med

kaloribehovet drabbar tredje part bara om vi antar något av följande: (i) vården av ohälsan i den här gruppen *måste* vara offentligfinansierad, (ii) övervikt är en negativ externalitet i sig självt, t ex i det offentliga rummet, eller (iii) människan är inte rationell nog att ta egna informerade beslut på denna marknad. Under något av dessa antaganden kompliceras det generella försvaret av decentraliserat beslutsfattande avsevärt. Dörren öppnas för den sorts systemkritik mot kapitalismens oanständiga uttryck som Bergh och Skogäng tidigare – bokstavligen – låtit springa ut ur bild.

Det är lätt att be om fördjupningar, men jag föreställer mig att marginalkost-

naden för en ny illustration är avsevärt större än marginalkostnaden för en skrivna mening. I slutet av boken finns dessutom en forskningsöversikt för vidare läsning för den som – till skillnad från det numera kärlekskranka paret – inte låter sig övertygas så lätt. Denna litteraturgenomgång är föredömligt enkel att läsa då Bergh skippat några av de konventionella akribiregler som finns för referenslistor. Ett för läsaren tacksamt grepp som får utgöra det sista exemplet på hur marknaden – i detta fall för populariserad vetenskap – ofta driver innovationer framåt. Det är bara att applådera Bergh och Skogäng till ett mycket underhållande och tankeväckande verk.